

ARBEIDSNOTAT

No. 01/23

SIGVE TJØTTA

KLIMAPOLITIKK OG DET
NORSKE SPRÅK

Institutt for økonomi
UNIVERSITETET I BERGEN

KLIMAPOLITIKK OG DET NORSKE SPRÅK

Sigve Tjøtta

Professor

Institutt for økonomi, Universitet i Bergen¹

1 juni 2023

1 INNLEDNING: SLØVT SPRÅK ÅPNER FOR UTOPISK KLIMAPOLITIKK

«Språket blir stygt og upresist fordi tankene våre er tåpelige. Sløvt språk gjør det lettere for oss å ha tåpelige tanker» skrev George Orwell i *Politics and the English Language* i 1946. Orwell ga et språkråd for å skjerpe vår tankegang:

Aldri bruk metaforer, allegori, lignelser eller talemåter som ofte brukes i media.

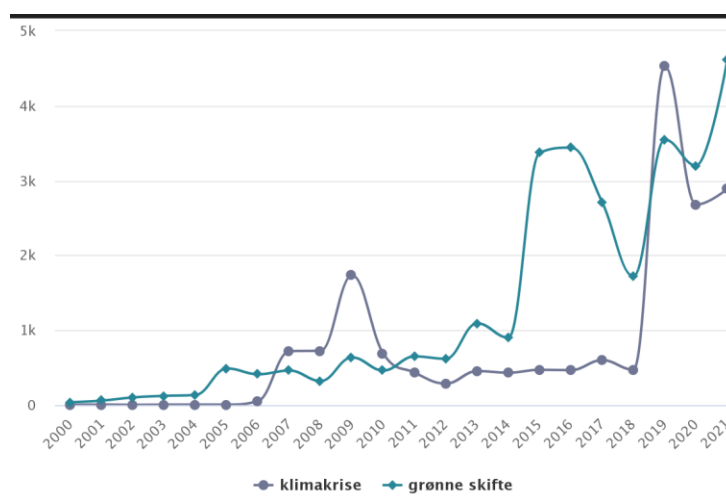
Figur 1 viser økt bruk av ordene «grønne skifte» og «klimakrise» i norske media de siste 20 årene. Følger vi Orwells råd bør vi derfor være forsiktig med å bruke slike typer begreper.

Når ordene grønne skifte brukes ofte, taper ordene mening utover at grønt skifte betyr noe ønskelig. Hyppig bruk av grønne skifte, sløver tankene. Skriveren trenger ikke å anstrenge seg for å finne argumenter. Han vet at når en politikk er en del av det grønne skifte, må det være bra. Leseren trenger heller ikke å anstrenge seg, hun vet at når den foreslåtte politikk er en del av det grønne skifte må det være bra.

Likeledes er det når man bruker ordet klimakrise. Hyppig bruk av ordet klimakrise reduserer meningen med ordet utover at ordet betyr noe er noe uønsket. Forfatteren kan bruke ordet fordi han

¹Takk til Hans K. Hvide, Martin Langlo, Nina Serdarevic og Kjell Vaage for kommentarer og innspill til tidligere varianter av dette skriv. Takk også til redaktør Jan Yngve Sand for kommentarer og innspill.

vet at leseren også oppfatter det som noe uønsket. Det blir unødvendig for både skriveren og leseren å stille spørsmål som: Har menneskelig utslipp av klimagasser skapt krise i fortiden? Vil fortsatt klimagassutslipp skape krise om hundre år? Kan forskere virkelig predikere hva som skjer om hundre år?

Figur 1 Årlig bruk av ordene «klimakrise» og «grønne skifte» i norske media i fra år 2000 til 2021, målt i tusen oppslag. Media inkluderer papiraviser, nettaviser, radio og TV. Data fra Atekst, 14. april, 2023.

Sløvt språk legger til rette for utopisk klimapolitikk. Subsidiert av elbiler er etter min vurdering et eksempel på utopisk politikk. Subsidiene er knyttet til reduserte skatteinntekter ved kjøp og bruk av elbil. Ifølge årets statsbudsjett utgjør samlet statlig elbilsubsidiene 39.4 milliarder kroner i 2022 (Prop.1 LS, Boks 1.1, s. 185). Subsidiene har de to siste årene økt med 10 milliarder i året. Med samme økning vil elbilsubsidiene være 50 milliarder kroner i 2023. I tillegg kommer kommunale favoriseringer av elbiler som lavere bompengesatser og parkeringsavgifter enn for bensin- og dieslbiler.

Et argument for å subsidiere elbiler er at subsidiene øker etterspørsel etter elbiler og at denne økte etterspørselen driver innovasjon av elbiler. Det blir flere biler på veiene, men færre bensin- og dieslbiler. Håpet er at dette skal redusere totale klimagassutslipp. Men elbilsubsidiene reduserer

også etterspørselen og dermed insentivene til innovasjon i alternative transportmidler. Det blir mindre lønnsomt med innovasjon i sykler, elsykler, bensinbiler, bildeling og kollektive transportmidler. Hva er effekten av norske elbilsubsidier på klimagassutslipp? Michael Hoel (2020, s. 33) vurderer at subsidiene ikke bidrar til å redusere globale utslipp, men legger til at «verden er for komplisert til at en slik bombastisk konklusjon kan trekkes».

Jeg deler Hoels vurderinger. Femti milliarder kroner i årlige subsidier for å få folk til å kjøre elbil med små eller ingen effekt på globale klimagassutslipp er etter min vurdering utopisk klimapolitikk. Politikerne bruker mer penger for å få folk til å kjøre elbil enn å ta tog. Statsbudsjettet for 2023 legger opp til å bruke 31,5 milliarder kroner til jernbaneformål, av dette brukes 5.2 milliarder til å subsidiere togbilletter (Prop. 1 S, side 29). Intensjonen var å fase ut elbilsubsidiene, men status-quo tyranniet gjør det vanskelig å reversere subsidiepolitikken. Folk vennes til subsidierte privatbiler, det blir politisk vanskelig å fjerne subsidiene. Andre eksempler på utopisk klimapolitikk er elektrifisering av sokkelen og subsidier til vindkraft, se min vurdering i Tjøtta (2010).

Adam Smith forklarer i *The Theory of Moral Sentiments*, første utgave publisert i 1759, fremveksten av utopiske politikk. Bruk av skremmende ord tar utgangspunkt i reelle bekymringer hos folk og blåser dem opp til «fanatismens galskap», og han fortsatte: «lederne av slike bevegelser kommer aldri med plausible forklaringer for hva de skal gjøre med disse bekymringene. I stedet forslår de å endre systemet totalt ... Bekymrede folk blir lett «beruset at den imaginære skjønnheten i dette ideelle systemet selv om ingen har erfaringer med det» (Smith, 1759, VI.ii.2.15, s. 233). Smith fortsatte med å advare mot at utopiske politikk får fotfeste.

Noen blir kanskje overrasket at Smith skrev om dette. I år er det 300 år siden Smith ble født. Hans teorier er gamle, men de er fremdeles relevante. Smith publiserte sin første bok *The Theory of Moral Sentiments* (TMS) da han var en ung professor på 36 år. Den andre og siste boken, *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations* (1776), ble publisert da Smith var 53 år gammel. Smith selv verdsatte TMS høyest av de to bøkene. Han arbeidet med den helt til det siste. En betydelig utvidet utgave av TMS ble publisert i 1790 rett før han døde 67 år gammel.

TMS er en teori om hvordan vi moralsk dømmer hverandre og oss selv, den er ikke en teori om moralsk oppførsel. Smiths og datidens forståelse av ordet moral er mer omfattende enn det er i dag. Moral inkluderer etikk, men også estetikk og meninger. TMS forklarer altså prosessen for politisk meningsdannelse, hvilke meninger er rette og hvilke er feile. Grunnlaget for meningsdannelse er følelser eller sentiment, ikke fornuft. Noen ganger kan politiske utopier få fotfeste med en ødeleggende effekt selv om det ikke er intensjonen.

I det følgende vil jeg først gå gjennom bruken av krisemetaforer og utopiske metaforer. Deretter vil jeg argumentere for at det er menneskets søken etter konformitet som bereder grunnen til ullent språk og som igjen legger grunnlag for utopisk klimapolitikk. Til slutt skal jeg drøfte hvordan bryte ut av konformiteten.

2 KRISEMETAFORER

FNs generalsekretær António Guterres sa på åpningen av COP27 i Sharm el Sheikh at «we are on a highway to climate hell» med referanse til en AC/DC hit i 1979, ikke til forskning.

FNs klimapanelets mål er å sammenfatte klimaforskning. Første rapport ble publisert i 1992, den sjette i 2022. Panelet er delt i tre arbeidsgrupper. Første gruppe sammenfatter naturvitenskapelig forskning, den andre sammenfatter konsekvenser av klimaendring og den tredje sammenfatter tiltaksforskning. Hver arbeidsgruppe skriver en oppsummeringsrapport for beslutningstakere. Jeg søkte på varianter av ordene «climate crisis» og «climate emergency» i oppsummeringsrapportene.² Jeg fant ingen. Klimapanelet bruker ikke ordet klimakrise i sine oppsummeringsrapporter til beslutningstakere.

En forklaring på fravær av ordet klimakrise er at klimamodeller «verken er prediksjoner eller prognoser» (Klimapanelet, AR6 WGIII, 2022, s. 25). Klimapanelet har helt siden starten vært eksplisitt på klimamodellenes manglende prediksjonsevne. Bert Bolin (1925-2008), klimapanelets

² Følgende 14 oppsummeringsrapporter for beslutningstakere fra de første publiserte i 1992 til de som ble publisert i 2022. Rapportene er AR6 WG1 (2021), AR6 WG2 (2022), AR6 WG3 (2022), AR5 WG1 (2013), AR5 WG2 (2014), AR5 WG3 (2014), AR4 WG1 (2007), AR4 WG2 (2007), AR4 WG3 (2017), TAR WG1 (2001), TAR WG2 (2001), TAR WG3 (2001), SAR WG1 (1995), SAR WG3 (1995), WG1 (1992), WG2 (1992) og WG3 (1992).

første leder fra 1988 til 1997 skriver i sin bok om historien om Klimapanelet at ordet prediksjon bør brukes med varsomhet fordi folk kan bli villedet til å tro at slike modeller kan si mer om fremtiden enn det faktisk kan:

This distinction between predictions and scenarios is still not adequately appreciated and has sometimes *misled* the public, journalists, and politicians ... The word 'prediction' should indeed be used with great care (Bolin, 2007, s. 66, min kursiv).

Klimapanelet bruker ordet projeksjoner om klimasimulering, ikke prediksjoner for å understreke at modellene ikke predikerer sannsynlige utvikling av klima i fremtiden (WG1, SAR, 1995, s. 39).

Ordbruken i FNs klimapanel viser at panelet er en politisk institusjon, ikke en sannhetssøkende forskningsinstitusjon. Med institusjon mener jeg formelle og uformelle regler for hvordan forskere oppfører seg i forskersamfunn og hvordan forskere oppfører seg i klimapanelet. Uenighet, spørsmål og åpen diskusjon er etos i sannhetssøkende vitenskap. Det er forskeres plikt til å stille spørsmål ved en påstand uavhengig av hvor mange som er enig i påstanden eller ikke. Etos i FNs klimapanel er enighet. Medlemmene i klimapanelet skal bli enige seg imellom om hva de skal rapportere til beslutningstakere.³ Siden panelets medlemmer selvsagt spriker i sine vurderinger, er de enige om å rapportere graden av enighet som «lav, medium eller høy». Et eksempel: «For de fleste økonomiske sektorene, er effekten av drivere som endring av befolkning, aldersstruktur, inntekt, teknologi, relative priser, livsstil, regulering og offentlig styring relativt store i forhold til klimaendringer (medium evidens, høy enighet)», (AR5, WGII, SPM, s. 18). Setningen er tung. Oversatt til et enklere språk kan den bli som følger: «Panelets medlemmer er enige i at den økonomiske effekten av klimaendringer er relativt små sammenliknet med andre forhold».

Oljefondsjefen Nicolai Tangen på World Economic Forum i Davos sa at «fondet vil i fremtiden fremme sine egne klimaforslag i selskaper der styrene ikke er aktive. Vi vil bli klarere i språket overfor selskaper som er sinker på dette området. For å sette klimasaken på spissen: I en verden som ikke er beboelig på grunn av klimaendringer, er verdien av Oljefondet lik null» (Aftenposten,

³ Jeg har utdypet forskjell i utvikling av moralske verdier mellom sannhetssøkende og enighetssøkende institusjoner i Tjøtta (2020 a og b).

17. januar, 2023). Oljefondsjefen er klar i språket. Men hans påstand om at kloden blir ubeboelig avviker fra Klimapanelets sammenfatning om at de økonomiske effektene av klimaendringer er små. Oljefondsjef sine uttalelser viser at politiseringen har nådd institusjonen Norges Bank.

3 UTOPIISKE METAFORER

Ordet bærekraft ble i fjor brukt 25 630 ganger i norske media, en økning fra 45 ganger i år 2000. Bærekraftsdirektør er først registrert i 2012 og hadde en topp i 2021 da det ble brukt 226 ganger (Atekst, 31. januar, 2023).

Skal en bedrift ta samfunnsansvar? Ansett en bærekraftsdirektør. Fordi folk vet at når bedriften ansetter en bærekraftsdirektør ønsker bedriften å gjøre noe bra. Om det virkelig er bra, slipper verken styret eller folk å tenke på.

Grønt skifte ble brukt 4 614 ganger i 2021, en økning fra 37 i år 2000. I regjeringens *Klimastatus og – plan* (Særskilt vedlegg til Prop 1 S, 2022-2023) brukes varianter av ordet grønn 186 ganger, de fleste gangene som adjektiv. Noen eksempler:

Regjeringen satser på «grønn omstilling, grønn innovasjon, grønne verdikjeder, grønn verdiskaping, grønn industriutvikling, grønt industriløft og Norge som en grønn industri- og energinasjon».

Regjeringen satser også på «nye grønne næringer, grønn skipsfart, grønn omstilling i landbruket, grønn omstilling i alle sektorer og grønn omstilling av arbeidslivet».

Regjeringen arbeider for «et grønt skifte og en grønnere fremtid».

Bruk av adjektivet grønn viser at Regjeringen ønsker å gjøre noe bra. Skriverne og leserne av planen slipper å forholde seg til spørsmål om effektene av å bruke penger på grønne ting. Siden det er grønt, må det være bra.

«Myten ligger i småordene» skrev Georg Johannesen i sin anmeldelse av regjeringens Langtidsprogrammet 1990-1993 (Johannesen, 1992, s. 113). I statsbudsjettet for 2022, i et avsnitt som begynner med at regjeringen fastslår at fremtidens transportsystem krever «utsleppsfri transport både på land, til havs og i lufta» kommer denne setningen:

«For **nokre** kjøretøy og fartøysegment er ikkje nullutsleppsteknologien **tilstrekkeleg moden** til å takast i bruk i stor skala **enno**» (St meld, s. 6, mine uthevninger)

Hva sier småordene egentlig? Det siste ordet «enno» gir håp og løfte om forandring. Dropp ordet «enno», setningen gir mindre håp. Ordet «nokre» sier: slapp av, det er bare noen få teknologier dette gjelder, heldigvis ikke mange nullutslippsteknologier. Ordene «tilstrekkelig moden» gir assosiasjon til avling av eple. Eplet er ikke modent ennå, men når gartnerregjeringen steller fint med epletrærne blir eplene modne til sanking om høsten. Stryk småordene og erstatt «moden» med «privat økonomisk lønsamt» blir setningene klarere.

For nokre kjøretøy og fartøysegment er ikkje nullutsleppsteknologien privat økonomisk lønsamt.

Altså, regjeringen vurderer at de fleste kjøretøy med eksisterende nullutslippsteknologier er privat økonomiske lønnsomme og at noen få teknologier er privatøkonomisk ulønnsomme. Regjeringen håper subsidier skal få disse få teknologiene til å bli privatøkonomisk lønnsomme en gang.

Mener regjeringen virkelige at de fleste eksisterende nullutslippsteknologiene er privat økonomiske lønnsomme? Hvorfor er det da nødvendig å subsidiere de få teknologiene som ikke er privatøkonomisk lønnsomme?

Som vist i Figur 2 har bruken av ordet «nullutslippskjøretøy» økt betydelig de siste ti årene. Regjeringen kaller elbiler for nullutslippskjøretøy og bruker ordet «nullutsleppskjøretøy» 25 ganger (Prop 1 Særskilt vedlegg, s. 24). Er elbiler utslippsfrie? Nei. Elbiler forurensar miljøet, skriver regjeringen i en annen del av statsbudsjettet. Eksterne kostnader - eksklusiv CO2 - knyttet

til å kjøre el-, bensin- og dieslbiler er omtrent de samme (Prop. 1 LS, s. 180). Elbiler slipper ut CO2 indirekte både i produksjon av bil og batteriet og i ladning av bilbatteriet. Norske strømnett henger sammen med Europas nett og på marginen er det CO2-utslipp av å produsere strøm så lenge strømmen produseres med olje, gass eller kull. Hvis det marginale CO2 utslippet kommer fra kullkraftverk er CO2 utslipp høyere for elbiler enn for bensinbiler, hvis det kommer fra naturgass er det lavere (Holtsmark, 2020, s. 62).

Figur 2. Bruk av ordet «nullutslippskjøretøy» i norske media 2000-2022. Data fra Atekst, 17. januar 2023.

Regjeringen er ansvarlig for å omtale elbiler som nullutslippskjøretøy i *Regjeringas klimastatus- og plan* (Særskilt vedlegg til Prop 1 S 2022-2023). Hvilket ansvar har skriverne i Klima- og miljødepartementet? Det kan være at skriverne faktisk tror at elbiler er nullutslippsbiler. Men det kan også være at skriverne vet - når de får tenkt seg om, at det er usant, men allikevel skriver det.

Hvorfor? Fordi mennesker søker konformitet.

4 KONFORMITETENS LAMMENDE EFFEKT

Adam Smith forklarer i *The Theory of Moral Sentiments* (1759) hvordan mennesker søker konformitet.⁴ Mennesker er sosiale og ønsker å høre til. Adam Smith forklarer – som en etterrasjonalisering, ikke årsak - at konformitet er nødvendig for at mennesker skal fungere sammen. Folk forventer at vi holder avtaler, har vi avtalt å møtes klokka ett streber vi etter å holde avtalen og unnskylder oss om vi ikke greide det. I en diskusjon forventes det at folk ikke snakker i munnen på hverandre, rekker opp hånden når vi har noe å si og at vi følger reglen «ta ballen, ikke mannen».

Men Smith advarer at konformitet kan være lammende. Konformiteten kan hemme nytenking og politisk innovasjon. Smith forklarer også hvordan konformitet kan brytes. Smiths forklaring er den samme som i Vaclav Havels historie om grønnsakshandleren i Praha.

Konformitetens lammende effekt og hvordan bryte ut av denne er temaet i Vaclav Havels essay *The Power of the Powerless* (1978). Havel forteller om grønnsakshandleren som plasserer skiltet «Arbeidere i alle land, foren dere» i vinduet blant løkene og grønnsakene.

Hvorfor gjør grønnsakshandleren det? Hva er det han ønsker å si til verden? Er han genuint begeistret om at alle verdens arbeidere skal forene seg? Stikker begeistringen så dypt at han *bare* må si det til alle andre? Har han virkelig tenkt på hvordan en slik forening av verdens arbeidere skal foregå og hva dette vil bety?

De samme spørsmålene kan stilles om bedrifter og organisasjoner som erklærer at deres samfunnsoppdrag er å bidra til grønt skifte og bærekraft. Hvorfor erklærer banker, forsikringsselskap og kulturhus at deres samfunnsoppdrag er å bidra til bærekraftsmål? Er det et uttrykk for at styremedlemmenes genuine entusiasme er så grunnleggende at de bare *må* fortelle det til alle? Har bankstyret virkelig tenkt gjennom hvordan banken skal bidra til å realisere bærekraftsmålene? Har de virkelig tenkt gjennom hvordan banken skal bidra til første og andre

⁴Moderne økonomer erkjenner også at konformitet er viktig for mennesker og har også utviklet teori for konformitet se for eksempel Bernheim (1994) og referanser der. Bernheim legger sosial status inn i nyttefunksjonen sammen med konsum. Når sosial status er viktig relativt til konsum, vil mange individer oppføre seg mer konformt enn de underliggende preferansene tilsier.

bærekraftsmål om å utrydde all fattigdom og sult i verden, eller hvordan banken skal bidra til å nå mål 14 om å stoppe klimaendringer?

Plakaten bærekraft brukes fordi alle andre gjør det. Å stille ut plakaten er å tilpasse seg andre sine forventninger om hva som rett. Å stille ut plakaten er være en del av det konforme.

Dersom folk nekter å stille ut plakaten «Vi satser på bærekraft», havner de i problemer. Bankene kan tape penger. Verre er det at medlemmene i bankstyret taper sosial anseelse. Sitter du i et styre som ikke vil bidra til bærekraft? Hvor smålig! Dere bankfolk tenker nå alltid bare på penger.

I søknader til Norsk Forskningsråd pålegges eller oppfordres søkerne til å beskrive hvordan forskningen deres kan påvirke FNs bærekraftsmål. Altså søknaden må inneholde plakaten «Forskningen min støtter opp om bærekraftsmålene». Forskere som genuint tror på plakatens ord, har ingen problemer med å plassere plakaten i søknaden. Forskere som er tvilende gjør det allikevel fordi at uten plakaten, får de ikke penger og det som følge med. For å kunne leve et forskningsliv og å holde på med forskningen han er interessert i, plasser han skiltet i søknaden. Saksbehandleren i forskningsrådet sjekker om plakaten står i søknaden, det er hennes jobb. Dersom en søknad ikke inneholder ordet bærekraft, behandles ikke søknaden. Hun risikerer ubehageligheter på jobben om hun hadde behandlet den. Hun vil også leve et liv som byråkrat uten for mye problemer.

Grønnsakshandlerens melding til omverden ved å plassere plakaten «vi bidrar til bærekraft» er å si «jeg lever her i dette samfunnet, jeg vet hva jeg må gjøre, jeg er lydig, og jeg har derfor rett til å være i fred og til å selge mine grønnsaker». Hvis grønnsakshandleren tvinges til å plassere plakaten «Jeg frykter å bli sosialt utestengt, jeg frykter å tape penger og jeg er derfor lydig» vil han ikke være likegyldig til ordene på plakaten selv om ordene er sanne. Grønnsakshandleren vil følt skam av å bli tvunget til å sette en slik plakat i vinduet. Tross alt, grønnsakshandleren er et menneske med anstendighet.

Hvorfor måtte grønnsakshandleren erklære sin lojalitet ved å plassere skiltet? Det virker meningsløst å kreve at grønnsakshandleren skal plassere bærekraftskiltet i vinduet. Folk overser

grønnsakshandlerens bærekraftskilt fordi det samme skiltet ser de i banken, forsikringsselskapet, på bussen, på skolen og i konserthuset. Skiltet er overalt.

Grønnsakshandleren stiller ut sitt bærekraftskilt, ikke fordi noen skal lese det eller la seg overbevise om det, men fordi ved å stille ut skiltet sier grønnsakshandleren at jeg hører til felleskapet. Han gjør som alle andre, han ønsker å bli sosialt inkludert. Dersom han en dag tar vekk skiltet «vi satser på bærekraft» kan folk stille spørsmål om han virkelige hører hjemme her. Han frykter å bryte spillets regler og med det risikere å bli sosialt isolert i samfunn.

Den virkelige meningen ved å sette skiltet «vi satser på det grønne skifte» har ingenting med teksten på plakaten å gjøre. Den virkelige meningen er at grønnsakshandleren erklærer sin lojalitet til den grønne utopi. Men ved å gjøre det blir han en aktør i spillet og som gjør det mulig for spillet å fortsette. Bankdirektøren, forskeren, og saksbehandleren i forskningsrådet som i utgangspunktet tvilte på plakaten ord, blir ved å følge konformitet en del av spillet.

Denne type av konformitet åpner for utopiske klimapolitikk. Konformitet kan føre til at det ikke bare er ideen og meningen som faller utenfor det moralske aksepterte, men at personen som ytrer den er umoralsk. Folk som stiller spørsmål om den innbilte enighet, kan stemples som umoralske som da FNs daværende spesialutsending for klimaendringer Gro Harlem Brundtland sa at vitenskapen er fastsatt og at det er umoralsk å reise spørsmål om alvoret i situasjonen (Brundtland, 2007). Mangel på kritiske stemmer gjør det enklere å få sette i verk utopisk klimapolitikk.

5 AVSLUTNING: HVORDAN BRYTE UT AV KONFORMITET

Folk som bekymrer seg over klimaendringer bør også bekymre seg for utopisk klimapolitikk. Et eksempel på utopisk klimapolitikk er 50 milliarder kroner i året til å subsidiere elbiler. Effekten av 50 milliarder kroner på global klimagass er neglisjerbare om det er noen effekt i det hele tatt. Alternativt kunne disse elbilmilliardene i subsidier blir brukt på sykehus, skoler og kultur.

For å få til en realistisk klimapolitikk er det nødvendig å bryte konformiteten gjennom å skjerpe språket ved å følge Orwells språkråd om å ikke bruke ord som grønne skifte, bærekraftig utvikling

og klimakrise. Og når du som leser kommer over slike ord, vær kritisk, ordene skjuler trolig uklare tanker. Det vil gjøre det vanskeligere å gjennomføre utopiske klimapolitikk.

For å skjerpe språket krever at noen få bryter konformiteten. Det trengs noen få som slutter å sette bærekraftskiltet i vinduet. Grønnsakshandleren lar være å plassere skiltet i vinduet, han vil konsentrere seg om å levere gode grønnsaker til en god pris til sine kunder. Bankstyret sier at vi trenger ikke en bærekraftsdirektør, bankens mål er å hjelpe sine kunder ved å realisere sine ønsker. Forskere kan la være å sette bærekraftsplakaten i søknaden til forskningsrådet. Byråkrater i Klima- og miljødepartementet kan si at det er ugreit å skrive at elbiler er nullutslippsbiler.

Når folk begynner å si fra de mener, forkaster det spilllets regler. Folk sier at keiseren er naken. Og siden keiseren faktisk er naken kan det skje at andre folk våkner opp og det er vanskeligere å gjennomføre utopiske klimapolitikk.

REFERANSER

Bernheim, B. D. (1994). A Theory of Conformity. *Journal of Political Economy*, 102(5), s. 841-877.

Bolin, B. (2007). *A history of the science and politics of climate change: the role of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press.

Brundland, G. H (2007). Tale i FN forbindelse med hennes tiltredelse som FNS spesialutsending for klimaendringer.

Havel V. (1978). *The Power of the Powerless*. Nedlastet her: the-power-of-the-powerless.pdf (nonviolent-conflict.org)

Hoel, M. (2020). Nasjonalbudsjettet: Utsikter for petroleum, klima og elbiler. *Samfunnsøkonomen*, 5, s. 29-33.

Holtmark, B. (2020). Elektrifisering av veitransporten – hva er miljøeffektene og kostnadene? *Samfunnsøkonomen*, 4, s. 50-65.

Johannesen, G. (1992). *Retorikkens tre ansikter*. Cappelens Forlag, Oslo.

Orwell, G. (1946). Politics and the English Language, *Horizon*, 13(76), 252-265 fra Orwell (2000, side 348-363).

Orwell, G. (2000). *George Orwell: Essays*. Penguin Books, London. UK

Prop.1 LS (2022). Skatter, avgifter og toll 2023. Det kongelige finansdepartementet, Oslo.

Prop. 1 S (2022). Statsbudsjettet 2023, Det kongelige finansdepartementet, Oslo.

Prop. 1 Særskilt vedlegg til Prop 1 S (2022). Regjeringas klimastatus og – plan. Klima- og miljødepartementet, Oslo.

Smith, A. (1759/1976). *The Theory of Moral Sentiments*. The Glasgow Edition, Liberty Fund, Indiana.

Smith, A. (1776/1976). *An Inquiry into the Nature and Causes of Wealth of Nations*. The Glasgow Edition, Liberty Fund, Indiana.

Tjøtta, S. (2010). Grønn tragedie i Hardanger. *Samfunnsøkonomen*, 6, s. 20-23.

Tjøtta, S. (2020 a). Nei til politisering av norske universiteter. *Samfunnsøkonomen*, 3, s. 6-12.

Tjøtta, S. (2020 b). Akademisk vasking av grønn politikk. *Samfunnsøkonomen*, 5, s. 71-73.